

תקשורת עם ילדים

להקשיב מעבר למילים, לדעת מתי להגיב ומתי לשתוק, ולבנות ביטחון עצמי אמיתי

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים

פרק א – להקשיב באמת

"אתם לא מקשיבים" — התשובה של נער אחד · מונולוג, דיאלוג, ו"אדם לאדם קיר"

פרק ב – הכלל הראשון: לא לענות מיד

"אידי דטריד למפלט" — טרוד לפלוט, לא בולע · "אתם פשוט מקשיבים" — המחמאה הגדולה ביותר

פרק ג – התקשורת שמעבר למילים

העוגה שלא הייתה טעימה · ספינת הצעצוע בשלולית

פרק ד – "אין לי אמא באוטובוס"

הילדה שלא רצתה לעלות על האוטובוס

פרק ה – מתי בכלל להגיב

אסור לרצות אדם בשעת כעסו · הכיסא שעף מהחלון, ו"עינוי הדין"

פרק ו – מילים שאסור להגיד

"בגילך לא הייתי מתנהג כך" · "כשתגדל תבין" — ולמה זה הפוך ממה שצריך

פרק ז – העקיפין עדיפים על הישירין

הלחם שהושלך, והאישה שניצלה מהשוואה · "פרה אחת" — אל תמכרו הכול בבת אחת

פרק ח – ביטחון עצמי נבנה מהקשבה

מקשיבים = מכבדים · קריאת התורה והתנ"ך עם אמא

שיעור זה נולד משילוב שאלות שהופנו למחבר על ידי הורים רבים, סביב שני נושאים שהתבררו כאחד: איך לדובב ילד סגור, ואיך לפתח את ביטחונו העצמי. התשובה, כפי שתתגלה לאורך הפרקים, מתחילה בכישרון שנשמע פשוט אך הוא נדיר להפליא: היכולת להקשיב באמת.

פרק א

להקשיב באמת

בפרק זה:

- נער מתריס: "אני לא מקשיב, כי גם אתם המבוגרים לא מקשיבים"
- ההבדל בין "פתוח" ל"סגור" — זה לא תלוי כמה הילד מדבר
- ההבדל בין מונולוג לדיאלוג, ולמה "אדם לאדם קיר" מתאר את דורנו

"אתם לא מקשיבים" — התשובה של נער אחד

הורים רבים מתלוננים שהילד שלהם "סגור" — הם לא יודעים מה קורה אצלו באמת, מה הוא מרגיש, מה הוא חושב. חשוב להבהיר מיד: סגור ופתוח אין פירושם מדבר או שותק. יש הרבה מאוד ילדים שמדברים כל הזמן על עצמם, מזווחים בלי הפסקה — ובעצם מסתתרים בתוך המלל הרב, לפעמים בלי שהם עצמם מכירים את עצמם. הם מציגים סיפורים, פנטזיות, חצאי אמיתות. יש שתי דרכים "לבלבל את היריב", כביכול: לשתוק לגמרי, או לדבר כל כך הרבה שדבר אמיתי לא יוודע.

נער שהוריו התלוננו עליו "אף פעם לא מקשיב" נשאל למה. הוא ענה: "אני לא מקשיב, כי גם אתם המבוגרים אף פעם לא מקשיבים."

זהו, אולי, הכלל הראשון והיסודי ביותר בכל נושא התקשורת — ואף על פי כן, המוזנח ביותר. כשבודקים את עצמנו באמת, כשילדים מדברים, בדרך כלל אנחנו קצי רוח, מחכים שהם יגמרו כדי שנוכל להגיז את מה שיש לנו להגיד. לפעמים אין לנו סבלנות בכלל, וקוטעים אותם באמצע. אבל גם כשאנחנו מנומסים, בדרך כלל, עוד לפני שהילד גומר לדבר, כבר יש לנו את התשובות מוכנות מראש.

מונולוג, דיאלוג, ו"אדם לאדם קיר"

ילדה בסמינר שאלה את אביה: "מה זה מונולוג?" הוא ענה: "זה שאדם אחד מדבר, והשני מקשיב." "ומה זה דיאלוג?" "זה ששני אנשים מדברים — ואף אחד לא מקשיב." יש בזה הרבה יותר אמת ממה שנדמה. גם כשיש "פינג פונג" של דיבורים, שבו כל צד מדבר בתורו, המקשיב לרוב רק שותק כדי שאחר כך גם הוא יוכל לדבר — הוא לא באמת מקשיב. חכם אחד אמר: "אם בדורות קודמים אמרו 'אדם לאדם זאב', היום אפשר לומר 'אדם לאדם קיר'". פשוט לא מקשיבים.

יש אפילו רמז לשוני לכך: המילה העברית ל"שיחה" — "לסוכח" — נגזרת משורש שמשמעו גם הקשבה הדדית, לא הרצאה חד-כיוונית. בעל תשובה אחד, ששמע שיחה בישיבה, אמר בהתפעלות: "עכשיו אני מבין למה קוראים לזה שיחה — כי כשאתם שני אנשים מדברים, אתם באמת שומעים אחד את השני. אצלנו זה תמיד היה בעצם הרצאה — אתה מדבר, ולא שומע."

ההערה הראשונה, אם כן, קודם כל: להקשיב — ובכוונת "להקשיב" הכוונה היא באמת **לשמוע**. אם מיד כשהילד מדבר אני מגיב, הוא מקבל את התחושה שאני לא שומע אותו. הבסיס לכל שיטת החינוך שתפורט בהמשך הוא זה: 60–70 אחוז מהניסיון החינוכי שאנשי חינוך מקבלים אינו על הבנת עולמם של הילדים — הוא נבנה, במידה רבה, פשוט על הקשבה להם.

הכלל הראשון: לא לענות מיד

בפרק זה:

- למה המוח שעסוק בלענות לא מסוגל לשמוע — ומקור הלכתי לכך
- עדות מרגשת של נער חוזר בתשובה על מה שבאמת עזר לו

"אידי דטריד למפלט" — טרוד לפלוט, לא בולע

ההמלצה המעשית הראשונה, ולו רק כתרגיל מלאכותי בהתחלה: להחליט מראש שמה שהילד אומר, הפעם, אינני מגיב עליו מיד. גם אם נדמה לי ששמעתי, גם אם אני בטוח שיש לי תשובה נכונה — לחכות עשר דקות. זה יכול להישמע כמו עצה ילדותית, אבל היא מראה תוצאות מפתיעות בשטח.

מדוע? ההלכה בהלכות מליחה מלמדת עיקרון מפתיע: מותר להניח שתי חתיכות בשר זו על גבי זו בזמן המליחה, אף על פי שהעליונה מזילה דם על התחתונה — כי החתיכה התחתונה, שהיא עצמה נמצאת בתהליך של פליטת דם, אינה בולעת את מה שזולג עליה. בלשון הגמרא: "אידי דטריד למפלט לא בלע" — כיוון שהיא טרודה לפלוט, היא אינה בולעת.

"אידי דטריד למפלט — לא בלע." כיוון שהוא טרוד לפלוט, אינו בולע.

מסכת חולין, בהלכות מליחה (ראה יורה דעה, הלכות מליחה)

זהו בדיוק מצבנו כשאנחנו "מחכים" שהילד יגמור לדבר: המוח שלנו כבר עסוק במה לענות ואיך לשכנע — אנחנו טרודים לפלוט, ולכן איננו מסוגלים לבלוע, כלומר לקלוט. גם כשאנחנו נראים שקטים ומקשיבים, בפועל אנחנו לא שומעים. ולכן, ההחלטה המודעת לא להגיב מיד — לא כדי לשתוק כמו גולם, אלא כדי לפנות את המוח מהצורך "לענות" ולתת לו רק "לשמוע" — היא הכלי הראשון והחשוב ביותר.

"עד שהגעתי אליכם, אף אחד לא שמע אותי"

נער אחד, מהנוער הרחוק שזכה המחבר וצוותו להחזירו, נשאל בשיחת סיכום מה בעצם עזר לו יותר מכל שיטה טיפולית. הוא ענה: "הדבר החשוב ביותר שיש למטפלים שלכם הוא שאתם יודעים להקשיב. אתם לא מבינים כמה זה חשוב — אתם פשוט מקשיבים." והוסיף: "עד שהגעתי אליכם, לא הבנתי שעד היום לא שמעו אותי באמת."

סיבה נוספת לכלל "לא לענות מיד" קשורה לתהליך הפתיחות עצמו: כשילד מתחיל לדבר, הרגשות שלו מתעוררים אחת אחרי השנייה, באופן אסוציאטיבי. אם הוא רגוע ומתחיל להיפתח, וברגע שכזה אני מגיב — אפילו הפסקה קטנה סוגרת אותו מיד. גם אם ההערה שלי נכונה, היא משדרת שלא הובן במלואו. וכשהתופעה הזאת חוזרת על עצמה, הילד מתרגל לא לנסות להיפתח יותר.

התקשורת שמעבר למילים

בפרק זה:

- הדגמה חיה: איך מילות תודה על עוגה גרועה נשמעות אמיתיות
- סיפור על רבי ישראל סלנטר: ספינת הצעצוע בשלולית

הערה שנייה, לא פחות חשובה: תקשורת מבוססת בעיקר לא על מילים, אלא על הבעות הפנים, המנגינה, הטון, קצב הדיבור. זו טעות גדולה לחשוב שילדים — או אפילו מבוגרים — מדברים במילים בלבד.

העוגה שלא הייתה טעימה

"תודה רבה, תודה רבה" — ואף אחד לא שמע את המילים

מחנך מתלמד לא הסכים עם הטענה הזאת — שאנשים לא מקשיבים באמת למילים, אלא לטון. המחבר, כדי להמחיש, חיפש הזדמנות: בעלת הבית הגישה עוגה, שהייתה ממש לא טעימה. המחבר אמר "תודה רבה, תודה רבה" — במילים בלבד תודה נקייה, אך בטון, בקצב, בהבעה — משהו שהעביר בבירור "זה לא כל כך טעים". ואף על פי כן, בעלת הבית נהנתה מאוד מהתגובה. איש לא שם לב שהמילים היו ריקות, כי כולם הגיבו לטון, לא למילים.

דוגמה נוספת מהחיים: ילד נשאל בכיתה על ידי מלמדו אם ההורים שלו אוהבים אותו. אם הוא צועק "כן, בטח!" בחיוך, עם אור בעיניים — זו תגובה של ילד רגוע ובטוח, שאינו זקוק אפילו לענות. אבל אם ילד אחר, כשנשאל אותה שאלה בדיוק, עונה "בטח שאבא שלי אוהב אותי" — בפנים זועפות, במתח — הרי הוא צועק בעצם ההפך הגמור.

מפורסם בשמו של רבי ישראל סלנטר: מי שמטביע לילד את ספינת הצעצוע שלו בשלולית, מצער אותו בדיוק כמו מי שמטביע לאיש מבוגר ספינת סוחר בים.

מובא בשם רבי ישראל סלנטר זצ"ל

מי שמתרגל להקשיב לילדים באמת, לא יתקשה להבין את המשל הזה — זה יהיה ברור לו מאליו. כשאנחנו אומרים לילד "מה אתה בוכה על שטויות כאלה", כדאי לנסות לדמיין את עצמנו בוכים על הפסד כספי משמעותי — לא בהכרח בדמעות ממש, אבל בטון, במנגינה, במצב הרוח. כל אדם חווה כל חוויה באופן מאוד אישי. כשילד מספר סיפור, ואנחנו רק שומעים — לא מקשיבים — אנחנו שומעים רק את "העובדות האובייקטיביות", הנמדדות לפי הקנה מידה שלנו-עצמנו. אם אנחנו מקשיבים באמת, אנחנו שומעים מהמנגינה, מהתון, ממבט העיניים, כמה זה כואב לילד — וזה המדד היחיד האמיתי לחומרת מה שקרה.

"אין לי אמא באוטובוס"

בפרק זה:

- סיפור מלא: הילדה שסירבה לעלות על האוטובוס, ומה שהמשפט המוזר שלה חשף

הילדה שלא רצתה לעלות על האוטובוס

"אין לי אמא" — משפט שנשמע חסר פשר, ולא היה כזה

אם, עובדת כמטפלת, נהגה לשלוח את בתה הקטנה במעון, בעוד היא עצמה עסוקה בטיפול בילדים אחרים. יום אחד סירבה הילדה בכל תוקף לעלות על האוטובוס. "למה את לא הולכת? תאחרי, תפסידי את השהות." הילדה, בבכי היסטרי, אמרה משפט מוזר: "אין לי אמא באוטובוס." האם לא הבינה, שאלה שוב: "מה זאת אומרת אין לך אמא?" "אין לי אמא באוטובוס," חזרה הילדה, ופרצה בבכי. האם, שלא הבינה, לקחה אותה בכוח, שלחה אותה. הבעיה החמירה משבוע לשבוע.

ומאידך — כשהאם עצמה הייתה לוקחת אותה, אחר הצהריים, לנסיעה כלשהי, נסעה הילדה בלב שלם. הפתרון היה פשוט: הילדה ראתה שאמה, בעבודתה, נושאת על ידיה ילדים אחרים — ואילו היא, כשעולה על האוטובוס, נוסעת בלי אמה. בשפתה הפשוטה, שהיא עצמה לא ידעה לנסח מדויק יותר, זה יצא כ"אין לי אמא". היא לא אמרה "אמא לא נוסעת איתי" — היא אמרה "אין לי אמא", כי כך זה הרגיש לה: כשאמא לא איתי, אני מאבדת אותה.

הפתרון, ברגע שהובן הרגש שמאחורי המילים: האם החליטה להתחיל את עבודתה רבע שעה מאוחר יותר, וללוות בעצמה את בתה עד לאוטובוס, לומר לה "שלום" ו"אמא מחכה לך בבית" — והכול חזר למקומו. אילו האם הייתה מקשיבה מההתחלה להבעה, לטון, ולא רק למילים — הייתה יכולה לחסוך שבועות של סבל לבתה. זו דוגמה נוספת לכך שמה שמשנה אינו תוכן המאורע כשלעצמו, אלא הרגש שהילד מביע יחד איתו.

עצה מעשית הנובעת מכך: לאחר שהילד גומר לדבר, מומלץ מאוד **לסכם** את מה שאמר, במילים קרובות לשלו: "אז אתה אומר שבגלל שקרה כך וכך, אתה מרגיש כך וכך?" יש לזה שתי תועלות: אנחנו מתרגלים באמת להקשיב, והילד שומע שהקשיבו לו — שהדברים שלו חשובים.

בפרק זה:

- יסוד הלכתי: אסור לרצות אדם בשעת כעסו — וזה חל גם על ילדים
- סיפור: מורה שזרק כיסא דרך החלון, והדרך שבה טופל
- "עיניו הדין" — למה חיכה המחבר ליום נוסף לפני שהגיב

אסור לרצות אדם בשעת כעסו

לא תמיד חייבים להגיב, ובוודאי שלא תמיד מיד — במיוחד כשמדובר ברגשות. כשילד מבטא עצב, כאב או כעס, אין שום חובה להסביר לו למה אינו צריך להרגיש כך. מה שכן צריך, זה לעזור לו לבטא את הרגש בצורה מבוקרת יותר. יש כאן הלכה מפורשת, שמעטים מכירים אותה בהקשר הזה:

"אל תרצה את חברך בשעת כעסו" — רבי שמעון בן אלעזר.

משנה, מסכת אבות פרק ד, משנה יח

ילד — גם הוא "אדם", וגם עליו חלה ההלכה הזאת. כלומר: איני חייב, ולפעמים אף אסור לי, להגיב באותו רגע שהילד עדיין נסער. יש כאן היגיון כפול. ראשית, כשאנחנו עצמנו כועסים — ולעיתים יש הצדקה מלאה לכעס, על מעשה חמור וקשה שהילד עשה — לא כדאי להגיב באותו רגע. ההוכחות שנביא, ההסברים שננסה, לא יעזרו: הילד שומע את הטון, את הכעס, ומרגיש שאנחנו פשוט נוקמים בו כי התרגזנו. גם אם ננקוט בפעולה חינוכית "אידיאלית" מבחינה תוכנית, אם עשינו זאת מתוך כעס — כל האפקט החינוכי יורד.

"אני כועס, ולכן אני לא אגיב"

באחד המוסדות שבהם עבד המחבר, קלט נער שנזרק מארבעה מוסדות אחרים. אחרי כמה שבועות, באמצע שיעור, קם מורה בכעס, זרק כיסא דרך החלון וניפץ את השמשה. המחבר, שהיה שם, ביקש ממנו להירגע — והנער, בלי שום גינוני נימוס, אמר לו בדיוק מה דעתו עליו. דממת מוות ירדה על הכיתה. כולם חיכו לראות מה יקרה.

המחבר עצר לרגע, ואמר: "אני מאוד כועס. כועס ממש. וכיוון שאני כועס, אני לא אגיב — כי אם אגיב, ייתכן שלא אשקול נכון מה טוב לך, אלא רק אגיב מתוך הכעס. אני מודיע לך שאני לא עושה עכשיו כלום." הנער, מופתע, אמר בפירוש, בלי כוונה להתחצף: "אתה לא נורמלי." "ייתכן," השיב המחבר. "אולי זה לא טוב להיות נורמלי. עכשיו נמשיך את השיעור." הנער, לתדהמתו, נשאר ישוב במקומו, נעץ מבט בתקרה — לא נכנס עוד לעימות.

אבל המחבר לא רצה גם לגרום ל"עינוי הדין" — מונח הלכתי המתאר משיכה מיותרת ואכזרית של גזר דין. אם הענישה נדחית יותר מדי, הילד ממתין שעות ארוכות במתח, מדמיין תרחישים גרועים בהרבה ממה שבאמת יקרה — וזו טעות חמורה בפני עצמה. לכן, בשיעור הבא, נכנס המחבר לאותה כיתה, למרות שלא היה חייב, ואמר: "בקשר למה שקרה כאן בשיעור הקודם — אני עדיין לא נרגעתי, ואני עדיין לא יודע מה להגיב. אבל אני לא רוצה שתהיה במצב של עינוי הדין. ולכן אני חושב שהפעם אחליט שלא להגיב בכלל."

הנער, בתדהמה, נשבע שהוא באמת מאמין שכשהמחבר מגיב, הוא עושה זאת לטובתו — לא מתוך נקמה. "קנית אותי," אמר. תגובה כנה ואמיתית, גם אם באה בלי "עונש" בכלל, שינתה יותר מכל הרצאת מוסר.

בפרק זה:

- "בגילך לא הייתי מתנהג כך" — למה זה משדר בדיוק ההפך ממה שרוצים
- "כשתגדל תבין" — ולמה עדיף לעשות בדיוק את ההפך

"בגילך לא הייתי מתנהג כך"

יש ביטויים שהיו נפוצים בעבר, ואולי עדיין נשמעים: "אני בגילך לא הייתי עושה את זה", "אני במקומך הייתי מתנהג אחרת". סיפור מפורסם, שכנראה אמיתי: ילד הציק לאמו, והיא אמרה לו: "אתה תראה, גם הילדים שלך יציקו לך ככה." הוא ענה: "זה כנראה מה שאת עשית לסבתא." תשובה חצופה, אבל היא חושפת בדיוק את הבעיה: ביטויים כמו "אני בגילך" מעבירים לילד מסר ברור: "אני לא מבין אותך." וכשההורה מעניש אחרי משפט כזה, הילד יודע שהוא נענש כי לא הובן — לא כי טעה.

"כשתגדל תבין" — ולמה זה הפוך ממה שצריך

גם "שבע כשתגדל תבין" משדר לילד שהוא טיפש וקטן, ושכשיגדל יבין — מסר שאף ילד לא נהנה לקבל. הבעיה מחריפה כשמדובר בילד שנמצא במצוקה עכשיו, לא בעתיד. "אני מבטיח לך שיבואו ימים ותבין" — לא נותן לו שום דבר במצב הנוכחי. הסגנון הנכון הוא בדיוק ההפך: לא "כשתגדל תבין", אלא "תתגבר על זה, תהיה יותר גדול, יותר חזק — עכשיו." לא לדחות את הכוח לעתיד, אלא לפנות אליו כאילו הוא כבר קיים אצל הילד ברגע הזה.

"טיפשוני שלי"

המחבר סיפר על ביקור במשפחה, ומשחק עם ילד קטן בן שלוש שלמד לדבר. אחרי כמה דקות משחק, חיבב אותו הילד ואמר לו, בחיבה: "טיפשוני שלי." על כך נאמר: "קבל האמת ממי שאמרה" — הילד, כנראה, שמע את זה מאמו בטון חם ואוהב, ולא נפגע כלל, כי הבין את הטון. הבעיה של ריסון עצמי בדיבור מול ילדים אינה כלל דיבור נוקשה — היא בעיה של תרגול. כלפי מבוגרים אנחנו שומרים באופן טבעי על רמה מרוסנת יותר של דיבור; כלפי ילדים, מסיבות שונות, קל יותר לפעמים לאבד את זה — ודווקא שם נדרשת יותר תשומת לב, לא פחות.

העקיפין עדיפים על הישירין

בפרק זה:

- סיפור: איך אם פתרה בעיית זריקת לחם — לא באמצעות איסור ישיר
- משל "פרה אחת": למה אסור למכור לילד את כל הביקורת בבת אחת

הלחם שהושלך, והאישה שניצלה מהשואה

"תפוח כזה יכול להציל חיים במחנות"

אם נאבקה זמן רב עם ילדיה שזרקו שאריות לחם לפח, בלי הצלחה. "אסור לזרוק לחם!" לא עבד. יעצו לה: כשהבעיה לא קיימת באותו רגע, תשוחח עם בעלה על הנושא — לא ישירות אל הילדים, אלא כשיחה בין שני מבוגרים, שהילדים יכולים לשמוע במקרה. סיפרה לבעלה, בפניהם, סיפור אמיתי: פעם אחת פגשה אישה מבוגרת מאוד, שהתקשתה ללכת, מתכופפת בקושי רב להרים פרוסת תפוח שנפלה על הרצפה. כשניסתה לעזור לה, אמרה האישה, עם עיניים חדות: "תפוח כזה יכול היה להציל את חיי אחי במחנות."

הבעל, שהבין את הרעיון, הוסיף: "כתוב בגמרא על חסיד שראה מישהו משליך לחם, ואמר: הרי זו מתנה שנתן לנו הקדוש ברוך הוא, ואנחנו מזלזלים בה." ומאז, סיפרה האם, "אני מרגישה שקשה לי מאוד לראות זריקת אוכל." שיחה כזאת, בין שני מבוגרים, ליד השולחן בשבת, השפיעה על הילדים הרבה יותר מכל איסור ישיר — כי היא לא נשמעה כמו נזיפה, אלא כמו ערך אמיתי שהם נחשפו אליו.

המשל: מרצה הגיע ליישוב כפרי קטן שבו התגורר אדם אחד בלבד, ושאל: "אתן הרצאה, או לא?" בעל הבית ענה: "אני לא מבין בהרצאות, אני מבין בפרות. אם הייתי מגיע לרפת שממנה ברחו כל הפרות, ונשארה רק פרה אחת — האם הייתי רשע אם לא הייתי נותן לה אוכל? היא נשארה, היא ראויה לתשומת לב." המרצה, מוצדק, נתן את ההרצאה במלואה. בסוף אמר: "יש לי הערה אחת — כשהגעתי לרפת שיש בה פרה אחת, ונתתי לה את כל האוכל שהיה מיועד לכל העדר — אני טיפש גדול."

הנמשל: כשילד נמצא לידנו ומוכן להקשיב, יש לנו נטייה "להלעיט" עליו את כל מה שהצטבר — כל נקיפות המצפון שלנו, כל הביקורת שלנו על העולם, על המצב הכלכלי, על השכנים. הכול נכנס. זה לא הוגן כלפי הילד, וזה גם לא באמת אפקטיבי: מי שמנסה "למכור הכול בבת אחת" בסופו של דבר לא מעביר שום דבר.

עצה מעשית נוספת: כשאנחנו כבר מדברים עם ילד, צריך לבדוק אם הוא מקשיב באמת. יש רפלקס התגוננות טבעי — מבט זגוגי, פרצוף בהה — שאם לא שמים לב אליו, אנחנו ממשיכים "לדבר לקיר". במקום להתעצבן ולצעוק "למה אתה לא מקשיב", מוטב לומר: "אני רואה שקשה לך להקשיב עכשיו, אז אחכה להזדמנות אחרת." לרוב, דווקא הוויתור הזה גורם לילד להתעניין, ולעיתים הוא זה שיבקש להמשיך.

ביטחון עצמי נבנה מהקשבה

בפרק זה:

- איך הקשבה בונה ביטחון עצמי — לא פחות ממה שמדברים ישירות עליו
- שני סיפורים אישיים: קריאת התורה בבר המצווה, ולימוד תנ"ך עם אמא

מקשיבים = מכבדים

כל מה שנאמר עד כה על הקשבה קשור, בסופו של דבר, גם לנושא השני שהוזכר בפתיחה: ביטחון עצמי. כשאני מקשיב לילד, אני מלמד אותו שאני מכבד את דעתו, את דבריו, את הרגשתו — ובמילים אחרות, אני משדר לו בהתנהגות שהוא באמת חשוב. זהו אחד הגורמים היסודיים ביותר לבניית ביטחון עצמי — לא הרצאות על "אתה מיוחד", אלא עצם החוויה של להיות מוקשב לו. ילד שרגיל להיות בבית שבו מקשיבים לו באמת, מבין שמכבדים את דעתו ואת רגשותיו, והוא חשוב. אם משתמשים גם בעצה של להיוועץ בו — "מה דעתך? אולי ככה, אולי ככה?" — מלמדים אותו שהוא יכול לפתור בעיות בעצמו, ושסומכים על שיקול דעתו. לעומת זאת, ילד שתמיד מקבל תשובות מוכנות מההורה, לומד שיש "כפתור" שנקרא אבא או אמא — לוחצים, יוצאת תשובה — אבל הוא עצמו אינו יכול.

"אתה זוכר שהצלחת לקרוא בתורה"

המחבר מספר משתי חוויות ילדות שנחרתו בזיכרונו, שתיהן סביב גיל הבר מצווה. במשפחתו, רובם היו בעלי קריאה — אך הוא בעצמו לא היה בעל חוש מוזיקלי מיוחד, והיה "ממציא" מנגינה חדשה לכל פרשה בכל שבת. עלתה השאלה כיצד יתמודד עם קריאת התורה בבר המצווה. אמו ישבה איתו לשוחח: "אתה באמת חושב שזה כל כך חשוב? אולי מספיק לקרוא רק מפטיר?" הוא השיב בנחישות: "לא, בשום אופן — אני קורא הכול." "אתה יודע שזה קשה, צריך הרבה לשון ולחזור?" "אני מוכן."

היא שאלה אותו למה זה חשוב לו כל כך, כשבמשפחה כולם מוזיקליים חוץ ממנו. הוא, שלא הבין את זה מודעות אז, הבין רק אחר כך: חשש שיחשבו שהוא ואביו לא כל כך מסתדרים אם לא יקרא בעצמו. היא לא ביטלה את הפחד — היא לקחה אותו ברצינות, ואמרה: "בוא ננסה, ונראה מי צודק." חצי שנה, כל שבת, תרגול של שעה, שוב ושוב. הוא הצליח. עד היום הוא קורא בתורה — ואמו, במשך שנים, הייתה מזכירה לו, בכל פעם שהיה קשה לו במשהו אחר: "אבל יש לך כוח רצון — אתה זוכר שהצלחת לקרוא בתורה." אירוע אחד, שטופל בהקשבה אמיתית ולא בביטול, בנה בו תחושת יכולת שליוותה אותו שנים.

סיפור נוסף: המחבר חזר פעם מתוסכל ממבחן בנביא, עם ציון נמוך. אמו לא הטיפה מוסר. באותה שבת ישבה איתו ואמרה: "אולי תלמד אותי פרק בתנ"ך?" הוא הופתע — "את לא תביני את כל הפרטים." "אני אשתדל," ענתה, "תספר לי, אני אנסה להבין." הוא לימד אותה את הפרק, היא הקשיבה, שאלה שאלות, ואחר כך, בסעודה השלישית, סיפרה לאביו בהתפעלות איך הבן הסביר לה את רש"י. מאותו יום ועד היום, הוא מספר, הוא יודע ללמוד תנ"ך בביטחון — לא במילים, לא בהרצאות מוסר, אלא מתוך חוויה אחת של הקשבה אמיתית.

לסיכום: תקשורת נכונה עם ילדים אינה עניין של טכניקה בלבד. היא מתחילה בהקשבה אמיתית — לא רק למילים, אלא לטון, למנגינה, לרגש שמאחורי הדברים. היא כוללת ידיעה מתי להגיב ומתי לשתוק, איך לבחור מילים שאינן פוגעות, ואיך להעביר ביקורת בעקיפין ולא במנה אחת גדולה מדי. ומעל לכול: ילד שזוכה להקשבה אמיתית מבית, זוכה בכך גם למתנה הגדולה ביותר של ביטחון עצמי — לא כי אמרו לו שהוא חשוב, אלא כי הרגיש את זה בפועל, שוב ושוב.

מקורות ומראי מקומות

1. מסכת חולין, הלכות מליחה — "אידי דטריד למפלט לא בלע"
2. משנה, מסכת אבות ד, יח — "אל תרצה את חברך בשעת כעסו"
3. מובא בשם רבי ישראל סלנטר זצ"ל — משל ספינת הצעצוע בשלולית
4. סיפורים אישיים ועדויות שהובאו על ידי הרב יחיאל יעקובזון מתוך זיכרונותיו וניסיונו החינוכי

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐